

Bożena Glondys-Kadela

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka

Bielsko-Biała

ul. Komorowicka 48

Fascynująca podróż po architekturze „małego Wiednia”.

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka i inne zabytki Bielska-Białej.

(tekst do prezentacji)

Każdy z nas ma swoją „małą ojczyznę”, ale nie każdy potrafi ją dostrzec wokół siebie i docenić jej wartość. Dlatego jest potrzebna szeroko rozumiana edukacja społeczeństwa, zwłaszcza edukacja regionalna tak, aby nie dopuścić do zagubienia się człowieka we współczesnym świecie.¹

Nauczyciel-bibliotekarz ma tu nieograniczone pole do działania. Może zostać animatorem wychowania regionalnego. Poprzez prowadzenie zajęć w bibliotece z różnymi grupami użytkowników i korzystając z wszelkich możliwych źródeł informacji stwarza możliwość zapoznania się z własnym dziedzictwem kulturowym. Uczenie szacunku dla kultury rodzimej kształtuje postawę patriotyzmu i przynależności do środowiska lokalnego.

Bielsko-Biała powstało 1 stycznia 1951 roku z połączenia dwóch organizmów miejskich leżących na przeciwnych stronach rzeki Białej. Oba ośrodki mają oddzielne dzieje. Biała przed rozbiorami należała do Rzeczypospolitej, Bielsko zaś w tym okresie było częścią Śląska Austriackiego. Większość w obu miastach stanowił żywioł niemieckojęzyczny. Jednak już od XIX wieku w miarę rozwoju przemysłu następował proces zrastania. Od 1900 r. oba miasta leżały w obrębie Austro-Węgier.²

Położenie Bielska i Białej na pograniczu Śląska i Małopolski, a także na ważnych szlakach handlowych sprawiło, że przez wieki miasta odznaczały się wielokulturowością, z której sływały. Wpływy niemieckie, polskie, żydowskie i czeskie były niezwykle istotne i pozwalały na harmonijny rozwój tego miasta. Jak mówi Antoni Kroh, etnograf i historyk kultury : „Każdy naród dawał, każdy brał - księgowych przy tym nie zatrudniano”.

Tworząc zostawiali nam część siebie i swojej pracy.

¹ E. Marcinkowska, Potrzeba edukacji regionalnej ,[http : // www.interklasa.pl/portal/index/...potrzeba regionalizmu.doc?page...](http://www.interklasa.pl/portal/index/...potrzeba%20regionalizmu.doc?page...) , 18.04.2011.

² Secesyjna Bielsko-Biała, [http : // muzeum.secesji.pl/podroz_pliki/bielskobiala.html](http://muzeum.secesji.pl/podroz_pliki/bielskobiala.html), 18.04.2011.

Nazywane często śląskim Manchesterem, ze względu na produkowane tu sukno, które zyskało sobie uznanie w świecie; małym Wiedniem, gdyż jego architektura przypomina habsburską metropolię; małym Berlinem, bo w fabrycznych gabinetach i podmiejskich willach mówiono tylko po niemiecku; wreszcie małym Turynem, ponieważ włoski Fiat tu właśnie zbudował swoją wschodnią stolicę. Miasto prawdziwie europejskie.³

W XIX wieku architektura wiedeńska stała się inspiracją dla innych miast byłego imperium austro-węgierskiego. Bielsko i Biała należały do tych miast. Dlatego zyskały przydomek „małego Wiednia”. Twórcami secesyjnych obiektów byli zarówno architekci wiedeńscy (uczniowie słynnego wiedeńskiego architekta Otto Wagnera) – Ernest Lindner, Teodor Schreirer, Leopold Bauer, jak i architekci miejscowi. Zostali zaangażowani przez władze administracyjne i kościelne, a także klientelę prywatną do zaprojektowania różnych budowli i ich wyposażenia. Był to okres wielkiego ruchu budowlanego. Niemal wszystkie budowle zaprojektowane w Bielsku-Białej przetrwały do obecnych czasów w niezmienionej postaci. Pozostają świadectwem dawnej świetności dwumiasta i jego artystycznych związków z Wiedniem.⁴ Stwarzają wyjątkowy i magiczny klimat, który podkreślają przebywający w mieście goście i turyści.

Warto tu wspomnieć trochę szerzej o Emanuelu Roście juniorze jako jednym z najwybitniejszych architektów w naszym regionie. Był synem znanego architekta Emanuela Rosta seniora, studia architektoniczne skończył w Niemczech, praktykował w pracowni ojca i szybko usamodzielniał się. Został bardzo zdolnym projektantem oraz prowadził własną firmę budowlaną.⁵ Wiele okazałych kamienic i budynków użyteczności publicznej pozostaje dowodami jego pracowitości i talentu do dnia dzisiejszego (ratusz, pałacyk Rosta, dom „Pod żabami”). Pomysł przybliżenia sylwetki tego architekta jest celowy, ponieważ przywołanie losów i dokonań ludzi, którzy współtworzyli dziedzictwo architektoniczne miasta jest ciekawe. Zabytki wtedy nie kryją się za anonimowością i skomplikowaną terminologią historyka.

Siedziba PBW w Bielsku-Białej znajduje się w neobarokowym pałacyku z 1903 r., który jest związany z bohaterami naszej podróży po XIX i XX wiecznym mieście. Właśnie usytuowanie biblioteki w domu własnym architekta Emanuela Rosta juniora, chęć poznania jego historii oraz pasja fotografowania bibliotekarzy stanowiły inspiracje do zrealizowania

³ P. Wysocki, Informacje o mieście, http://www.it.bielsko.pl/?id=info_bb, 19.04.2011.

⁴ J. Polak, Artystyczne związki Bielska-Białej z Wiedniem, <http://www.polenia-w-austrii.at/artystyczne-zwiazki-bielska-bialej-z-wiedniem>, 19.04.2011.

⁵ J. Polak, Cmentarz rzymskokatolicki w Białej, Muzeum Okręgowe : Urząd Miejski w Bielsku-Białej. Wydział Kultury i Sztuki, 1999, s. 179-180.

pomysłu wypromowania bezcennej spuścizny architektonicznej „małego Wiednia”. Ponadto wspieranie tych, którym leży na sercu edukacja regionalna z zakresu dziedzictwa kulturowego Bielska-Białej. Stąd oferta skierowana jest do gimnazjalistów, licealistów, nauczycieli i miłośników naszego miasta.

Celem działań podjętych w naszej bibliotece jest upamiętnienie roli i znaczenia architektów Emanuela Rosta seniora i Emanuela Rosta juniora (ojciec i syn) w dziejach Bielska i Białej oraz zapoznanie szerokiego kręgu odbiorców z zabytkami architektury naszego miasta.

Projekt „Śladami architektury Bielska-Białej” realizowany w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej obejmuje lekcje biblioteczne z prezentacjami multimedialnymi, wystawy i spotkania autorskie z artystami plastykami na temat spuścizny architektonicznej zasłużonych budowniczych oraz historii architektury Bielska-Białej.

Tytuł pierwszej przygotowanej lekcji bibliotecznej to „Emanuel Rost senior i Emanuel Rost junior – budowniczy Bielska i Białej”. Lekcje odbywają się w zabytkowym budynku, który jest związany z osobą zasłużoną dla miasta (Emanuel Rost junior). Prowadzący zajęcia wprowadza w atmosferę i klimat Bielska i Białej z przełomu XIX i XX wieku oraz opowiada o szkole wiedeńskiej bielskich i bialskich architektów i ich najwybitniejszych przedstawicielach (Karol Korn, Andrzej Walczok, Emanuel Rost). Są to najważniejsi twórcy wielkomiejskiego wizerunku centrum współczesnego miasta. Następnie bibliotekarz nawiązuje do stylów architektonicznych, w których tworzyli (secesja, historyzm, funkcjonalizm).

Podczas pokazu prezentacji multimedialnej obiekty projektowane lub wybudowane przez m.in. architektów Rostów są przedstawiane w dwóch odsłonach – przedwojenna widokówka i współczesne zdjęcie. Towarzyszy im komentarz historyczny bibliotekarza. Obecni na zajęciach sami starają się rozpoznać prezentowane gmachy oraz znaleźć ich wspólne cechy architektoniczne.

Dokonują oceny na temat udziału budowniczych w rozwoju naszego miasta. Zebranych namawia się do podjęcia trudu własnych poszukiwań i zainteresowania dorobkiem innych zasłużonych architektów.

Na zakończenie wizyty w bibliotece proponuje się zwiedzanie zabytkowego budynku PBW jako wybitnego dzieła Emanuela Rosta juniora.

Jest to budynek piętrowy o wyjątkowo bogatym detalu elewacji i wewnątrz. Dachy dwuspadowe, para hełmów – kopuł krytych miedzią, ze sterczynami, kuta brama wzdłuż okapu. Reprezentacyjna klatka schodowa: stopnie granitowe ze śladami uchwytów na

dywany, balustrada kuta z żeliwnymi gryfami. Stolarka okienna trójskrzydłowa, szyby barwne, trawione, wielobarwne przeszklenia z witrażami. Bogaty wystrój wnętrza, w narożnym gabinecie ceramiczny kominek, boazerie drewniane, strop kasetonowy z rzeźbionym detalem, witraże w oknach, w boazeriach intarsjowane krajobrazy. Liczne kominki, stolarka drzwiowa płycinowa, dwuskrzydłowa z rzeźbiarskimi supraportami. Przy pałacyku ogród o bogatym drzewostanie, ogrodzenie z cokołem kamiennym i siatka między żeliwnymi słupkami.⁶ W ocenie specjalistów jest to wybitny zespół zabytkowy.

Druga lekcja biblioteczna omawia szczególnie cenne dla Bielska-Białej zabytki należące do tzw. grupy architektonicznej „mały Wiedeń”. Niektóre z nich nazywane bywają importem z Wiednia. Są to: 1. Hotel President - czteropiętrowy neorenesansowy budynek zaprojektowany przez K. Korna, powstał w latach 1892-1893, fasada zdobiona motywami mitologicznymi i ornamentami roślinnymi. 2. Dworzec kolejowy – powstał w 1890 r. wg projektu Karla Schulza, trzy pawilony w stylu neorenesansowym. 3. Teatr Polski - okazały budynek w stylu eklektycznym wg projektu Emila von Forstera, powstał w latach 1889-1890. 4. Restauracja „Patria” – narożna kamienica wybudowana w 1889 r. wg projektu Karola Korna w stylu eklektycznym, piękne wnętrza w stylu secesyjnym z najpiękniejszymi w mieście freskami na ścianach. 5. Poczta Główna – zbudowana w 1889 r. wg typowego wzorca austriackich gmachów pocztowych w stylu neorenesansowym. 6. Kamienica „Pod żabami” – secesyjna kamienica z 1903 r. wg projektu Emanuela Rosta juniora posiadająca najświetniejszy w Bielsku-Białej detal architektoniczny figury dwóch żab nad portalem, niezwykle dekoracyjna elewacja budynku imituje mur pruski; jak powiedziała Ewa Janoszek nieodrodne dzieło najbardziej secesyjnej secesji, przykład jednego z najbardziej oryginalnych obiektów secesyjnych w Polsce. 7. Kamienica „Pod Orłem” – czteropiętrowy gmach w stylu neobarokowo-klasycystycznym powstał w 1904 r. z fasadą pokrytą urozmaiconymi neobarokowymi ozdobami, bardzo dobrze zachowany secesyjny wystrój wnętrza; Sala Redutowa w stylu neorenesansowym z pięknymi plafonami na suficie, balkonami i bogatą sztukaterią; hotel cieszył się wielką sławą. 8. Ratusz – neorenesansowy gmach wg projektu Emanuela Rosta juniora powstał w latach 1895-1897; architekt wyraźnie nawiązuje do form wiedeńskiego pałacu, jeden z najokazalszych gmachów publicznych miasta.

Chętnym proponuje się również oglądanie wystawy pt. „Miasto jako dzieło sztuki. Śladami architektury Rostów”. Zdjęcia prezentują gmachy użyteczności publicznej (np. obecnie Urząd Miejski w Bielsku-Białej, Wyższa Szkoła Administracji, Szkoła

⁶ Materiały Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach. Delagatura w Bielsku-Białej.

Podstawowa Towarzystwa Szkolnego im. M. Reja, Szkoła Podstawowa nr 9, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka), kamienice (np. Barlickiego 11, kamienica Kwiecińskich ul. Legionów, willa Zipsera, kamienica "Pod żabami"), kościoły (kościół św. Jana Chrzciciela w Komorowicach, kościół parafialny pw. Opatrzności Bożej w Białej).

Na fotografiach oprócz samych budynków można zobaczyć szereg detali architektonicznych, na które warto zwrócić uwagę.

Zamykając realizację projektu przygotowuje się spotkania autorskie z artystami plastykami czerpiącymi z dorobku architektonicznego „małego Wiednia”. Ich twórczość to przykład osobistego wkładu w rozwój regionu i zachowania kultury dla przyszłych pokoleń. W trakcie spotkania z bielskim artystą grafikiem Stanisławem Kaczmarkiem prezentowano jego prace wykonane techniką druku wypukłego przedstawiające najpiękniejsze obiekty miasta. Odbył się też pokaz prezentacji multimedialnej, podczas którego jeden zabytkowy obiekt pokazywano w trzech odsłonach - przedwojenna widokówka, grafika artysty wzorowana na niej oraz współczesne zdjęcie. Porównywanie tych obrazów przyciąga uwagę zebranych i wzbudza wiele emocji. Planuje się spotkania z innymi twórcami prezentującymi różne gatunki sztuki i wykorzystującymi w swojej twórczości motyw miejscowej architektury.

Zaprezentowano kilkanaście przykładów najcenniejszych obiektów „małego Wiednia” w różnych stylach architektonicznych. Podobnych urokliwych miejsc i kamienic znajduje się w mieście wiele. Każdego dnia można szukać ducha przeszłości miasta, bowiem codziennie przechodzi się obok miejsc i budynków, które mają swoje niepowtarzalne historie. Gdziekolwiek jesteśmy, rozglądajmy się uważnie. Spacer po tym mieście to po prostu podróż w czasie. Nie trzeba chyba tutaj nikogo przekonywać, że odkrywanie tych miejsc i ich tajemnic jest zajęciem niezmiernie pasjonującym.

Byłoby pięknie, gdyby udało się tą pasją odkrywania magii miasta zarazić chociaż niektóre osoby przychodzące na nasze imprezy biblioteczne oraz zintegrować je ze środowiskiem i dziedzictwem kulturowym Bielska-Białej. A wtedy rozbudzone zainteresowania i ukształtowane postawy wyzwolą poczucie dumy z bogactwa przekazu kulturowego własnego regionu i pomogą im znaleźć swoją „małą ojczyznę”. Przewodnikiem w jej odkrywaniu może być bibliotekarz.

Bibliografia

1. Janoszek E., Miasto na nowo odkrywane, http://www.mowiawieki.pl/artukul.html?id_artukul=1973, 18.04.2011.
2. Marcinkowska E., Potrzeba edukacji regionalnej, <http://www.interklasa.pl/porta1/index/...potrzebaregionalizmu.doc?page... pdf> , 18.04.2011.
3. Polak J., Artystyczne związki Bielska-Białej z Wiedniem, <http://www.ponia-w-austrii.at/artystyczne-zwiazki-bielska-bialej-z-wiedniem/>, 19.04.2011.
4. Polak J., Cmentarz rzymskokatolicki w Białej, Muzeum Okręgowe: Urząd Miejski w Bielsku-Białej. Wydział Kultury i Sztuki 1999, 179-180
5. Secesyjna Bielsko-Biała, http://muzeumsecesji.pl/podroz_pliki/bielskobiala.html, 19.04.2011.
6. Wysocki P., Informacje o mieście, http://www.it.bielsko.pl/?id=info_bb. 19.04.2011.